

Inhoud

Inleiding 9

1. De wereld gaat aan dwang ten onder 13
2. Wat je droomt ben je zelf 21
3. Geen roze wolk 39
4. Afgunst en jaloezie 57
5. Het zit zeker niet tussen de oren 91
6. Zwijgen maakt ons medeplichtig 119
7. Wat doen we met moeder aarde? 137
8. Ik hoef mijn moeder nooit meer te zien 163
9. Ik zal er zijn 195

Verantwoording 205

Dankwoord 207

Inleiding

Bij de boekpresentatie van *Liefde en waarheid* (Brameijer & De Craen, 2022), hield ik een korte inleiding, waarbij ik onder andere probeerde de oorlog in Oekraïne vanuit psychoanalytisch perspectief te begrijpen. Na afloop kwam een van de aanwezigen op mij af om te zeggen dat wat ik verwoord had, een bijdrage was die ze tot nu toe in het maatschappelijke debat volledig had gemist. Ze moedigde me aan om met mijn verhaal de boer op te gaan in talkshows of stukken voor de krant te gaan schrijven. Dat zette me aan het denken en leidde uiteindelijk tot het schrijven van dit boek.

Volgens mij hoeft de betekenis van de psychoanalyse niet beperkt te blijven tot de klinische praktijk. Zoals ik eerder schreef in het hoofdstuk ‘De samenleving op de bank’ is de psychoanalyse vanaf haar eerste begin in het werk van Freud altijd ook een kritische theorie over maatschappelijke en culturele verschijnselen geweest (Prast, 2022). Ook David Bell meent dat de kern van de psychoanalyse juist haar vermogen is: ‘om tegelijkertijd naar binnen te kijken, naar hoe de menselijke geest werkt, en naar buiten, naar de menselijke cultuur in zijn totaliteit’ (Bell, 2013).

In deze bundel wil ik laten zien hoe centrale psychoanalytische begrippen als onbewuste, onnipotente controle, loochening, afgunst en jaloezie, splijting, projectie en projectieve identificatie kunnen helpen om belangrijke maatschappelijke verschijnselen en conflicten beter te begrijpen. Ik probeer deze begrippen uit te leggen aan de hand van

actuele en minder actuele gebeurtenissen en ook met klinische voorbeelden (geanonimiseerd materiaal uit psychoanalytische behandelingen). Daarbij komen diverse thema's aan de orde, die sociologisch gezien tot verschillende 'niveaus' in onze samenleving behoren en die tegelijkertijd ook een onderlinge samenhang hebben. Op macroniveau bijvoorbeeld vreemdelingenhaat, oorlog en de klimaatcrisis (hoofdstuk 4, 6 en 7). Op mesoniveau het geïnstitutionaliseerde wantrouwen in organisaties, en de weerstand van patiënten en patiëntenorganisaties tegen de mogelijk psychische oorzaak van aanhoudende lichamelijke klachten (hoofdstuk 1 en 5). En op microniveau idealisering en desillusie bij de geboorte van een kind, ouderverstoting na echtscheiding, en de betekenis van het werken met dromen (hoofdstuk 3, 8 en 2). Het hoofdstuk over Othello (hoofdstuk 4) en het hoofdstuk over troost (hoofdstuk 9) pogen iets te verhelderen over menselijke relaties en conflicten op alle genoemde niveaus.

Met dit boek wil ik graag mijn persoonlijke overtuiging uitdragen dat wij als psychoanalytici niet mogen zwijgen over het onrecht, de pijn en het lijden dat mensen elkaar in alle sectoren van de samenleving aandoen. Wij moeten ons mengen in het publieke debat over klimaatverandering, over oorlog, over asiel en migratie, over gezondheidszorg en over andere urgente politieke vraagstukken. Wij hebben kennis van de vele manieren waarop mensen zichzelf en anderen voor de gek proberen te houden, alsook van de manieren waarop zij woorden gebruiken om hun werkelijke motieven te verhullen. Wij zijn deskundig in het omgaan met afweer, met innerlijke en intermenselijke conflicten en met door onbewuste motieven veroorzaakt handelen of ontbreken van handelen.

In de spreekkamer is onze belangrijkste taak: luisteren, meevoelen, erbij blijven, geen oordeel vellen, op allerlei

verschillende niveaus proberen te begrijpen. Daar moeten we vaak zwijgen om de patiënt alle ruimte te geven om alles te kunnen zeggen wat in zijn of haar binnenwereld leeft, hoe schaamtevol en schuldbeladen het soms ook is. Maar *buiten* de beslotenheid van onze spreekkamers moeten wij als psychoanalytici en psychoanalytisch psychotherapeuten meer en duidelijker van ons laten horen, vind ik. Wij hebben een eigen verhaal te vertellen en mogen daarvoor niet terugdeinzen, uit angst of schaamte, of omdat we te druk zijn met onze behandelingen. Wij hebben volgens mij iets bij te dragen aan het maatschappelijk debat en kunnen daarin een eigen geluid laten horen. We kunnen de aspecten benoemen die ontbreken in de publieke discussie, omdat ze grotendeels onbewust zijn, of te pijnlijk voor de aanwezigen. Het is soms nodig om te vinger op de zere plek te leggen, om mensen te confronteren met datgene wat zij zichzelf en anderen, vaak onbewust, aandoen. Dat doen we in behandelingen, maar dat kunnen en moeten we ook buiten onze spreekkamers vaker en duidelijker doen.

Literatuur

Bell, D.L., 'Silence is the real crime. Hanna Segal, public intellectual', *Hanna Segal Memorial Conference*, Londen, 2013.

Prast, T., 'De samenleving op de bank', in: L. Brameijer & M. de Craen (red.), *Liefde en waarheid: Denken en werken vanuit klinische perspectief*, Amsterdam: Sijbolet, 2022, p. 122-143.